

El violí en l'àmbit de la cultura tradicional¹

Daniel Vidal Ribero

Ben conegut és el paper omnipresent que té el violí en la nostra tradició musical occidental, però el terme “violí tradicional” ens vincula directament a un repertori de caire popular que havia estat o és entès com a producte tradicional d'un determinat indret geogràfic.² Els coneixements musicals que formen part de la tradició sempre estan vinculats a un repertori, ja que és aquest el que està articulat a través de l'instrument i no al revés. L'instrument, el violí en aquest cas, és l'eina per fer sonar el repertori; la idealització de l'instrument no és tal com s'entén en la tradició de la música culta i acadèmica occidental. Les característiques de l'execució popular podrien ser les següents: totes les interpretacions són en posició oberta “primera posició”, de manera que la nota més aguda és un do 4 natural; predomini de les tonalitats de re major i la major; es toca majoritàriament en la meitat superior de l'arc; abús de les cordes a l'aire; importància dels “trinos” i “flo-reigs”, etc.

A l'hora d'elaborar l'estudi d'aquest llegat musical vaig plantejar el treball des d'una òptica ben delimitada: treball d'índole biblio-

gràfica i treball de camp.³ La primera vessant ens permet crear un repertori que ens remet al binomi violí-ball. Els balls parlats, com el Ball de Moros i Cristians de Vilafranca –on es documenta que un grup de músics amb violins vinguts de la Llacuna acompanyaren el ball al 1904–, el Ball de la Mare de Déu de la Candela i el de Sant Joan de Valls, o el Ball de Dames i Vells de Tarragona –actualment tocats per violinistes que han seguit aquesta tradició–, en són alguns exemples evidents. De rellevant importància és el paper del violí en els balls de bastons: Anglesola, Cardona –que comptà amb tres generacions de violinistes que ensenyaven i dirigien els bastoners–, Valls i Vilafranca del Penedès, on Agustí Bertran, més conegut com l'*Agustinet Cego*, fou l'encarregat de continuar el camí d'altres violinistes (com Jaume Arnabat i Milà, *Jaume Cego*) en recuperar el 1942 aquest ball desaparegut a principis de segle.⁴ Uns altres balls on la connexió amb l'instrument és íntima són la Festa de la Llordera a Torà –on el violí interpretava el ball pla, la dansa del Roser i la dansa dels Emprius–, el Ball d'Almor-ratxes de Lloret de Mar, el Ball de Violí

de Vilanova d'Alpicat –caigut en desús per “la mort del sonador de violí” –o la Dansa de la Borreia. Finalment, citarem el paper del violí en els llibres d'orgue, on trobem melodies de caire didàctic a Lleida, melodies de processó –com la tocada per la Colla del Sant Esperit, gremi de cecs, a la processó del Corpus de Barcelona–, melodies litúrgiques, balls de moda –com ara valsos, polques, sardanes o contradanses– i els ja esmentats balls de bastons.

La segona vessant del treball ens aproxima a la realitat musical d'aquest instrument i ens serveix alhora per estudiar alguns violinistes que encara segueixen aquesta tradició. Quatre indrets geogràfics ben diferenciats ens donen una visió global d'aquesta realitat al llarg dels Països Catalans: Artés (Catalunya), Quatretonda i Oriola (País Valencià) i Manacor (les Illes).

A la localitat d'Artés, al Bages, hi trobem el sentit del violí tradicional en connexió amb el ball de bastons, fins al punt de resultar un estil que, desvinculat del ball, en perd la identitat: acceleració regular de les peces, melodia clara amb *staccato*, sentit rítmic, etc. Manel Ledesma i Lluís Bach són els responsables actuals, ja que continuen un corrent que provenia de l'acordionista Pere Bitriu; la importància del violí radica en la mateixa novetat: “el violí el trobaven diferent, no se sentia tant, però ballaven millor, la melodia clara i monòdica del violí era allò que notaven diferent, la polifonia de l'acordió de Bitriu no acabava de convèncer”.

El caràcter gairebé solidari del violinista a Catalunya⁵ es contra-

El violinista Jesús, Nazario, durant una representació amb els auroros de S. Miguel de Redován. Fotografia: Daniel Vidal (octubre de 2004).

diu als altres indrets geogràfics on el violí, si més no, troba el seu sentit vinculat a un determinat repertori, atès que forma part d'agrupacions instrumentals de diversa índole: la rondalla (Quatretonda) i els "auroros" de la Vega Baja seran el marc instrumental on es troba vinculat el violí. La diferència de repertori de les dues formacions marca en certa manera el significat de l'instrument dins d'aquesta cultura.⁶ Diversos són els violinistes que participen dels cants d'auroros en l'actualitat: a Oriola, Ramon Mateo Martínez, *el Relente*, i a Desamparados, Carmen Pura, jove violinista formada en aquesta realitat. No podem dir el mateix dels violinistes que participen activament en les rondalles del País Valencià; almenys, les fonts ens verifiquen la singularitat de l'instrument en aquestes formacions a principis de segle.

Finalment, i seguint les característiques del País Valencià, trobem a Manacor, més concreta-

ment a Son Macià, un tipus de formació que casualment veiem documentada a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya⁷ en aquestes mateixes terres, i també tipificada a la Plana de Requena-Utiel (País Valencià) en les formacions dels "mayos" (violí, guitarra i guitarró). El violinista Tomàs de Son Macià ens remet aquesta tradició, actualment en procés de folklorització, a través del grup S'Estol d'Es Picot.

En definitiva, a la llarga llista de "sonadors de violí", com ara el Peret Blanc, Ferrer de Tuixén, Patllari Monturiol, Salvi d'Oix i molts altres, hem pogut afegir alguns noms d'altres zones geogràfiques similars i, si més no, ampliar la també immensa llista de violinistes actuals que segueixen les petjades d'aquest llegat a través d'un procés de folklorització de l'instrument: Francesc Tomàs, Simone Lambregts, Carmen Pura, etc. Amb això entenem que el violí com a instrument d'ús popular és

un fenomen conegut arreu i, com no podia ser d'una altra manera, ha estat referent cultural d'un poble i símbol d'estudi per conèixer el nostre llegat musical.

1. Els estudis que hem elaborat sota aquest epígraf són el resultat de la concessió d'una beca del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana per a l'estudi del patrimoni etnològic de l'any 2004/2005.

2. En aquest estudi ens hem limitat a tres zones geogràfiques concretes: Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears. Quant al repertori, hem de dir que el violí era utilitzat fonamentalment com una eina de diversió que coincidia amb les grans festes anuals.

3. Establim així una panoràmica basada en el punt de vista "èmic" i "ètic".

4. Citem al respecte unes boniques paraules sobre aquest violinista que hem trobat en: BOVÉ, P. Francesc. *El Penedès, folklore dels balls i danses i comparses populars*. Vilafranca: Vilatana, 1990, p. 100.

5. El violí sempre apareix en consonància amb un sol instrument, gairebé sempre polifònic i mai en agrupacions instrumentals de més de tres músics.

6. Els auroros se centren en un repertori religiós i les rondalles presenten més variació.

7. Obra del Cançoner Popular de Catalunya, *Materials*, Volum VII. Memòries de missions de recerca per part de Palmira Jaquetti; Baltasar Samper - Ramon Morey; Palmira Jaquetti - Enric d'Aoust. A cura de Josep Massot i Muntaner.